

המרכז למורשת המודיעין
המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מבצעי הקומנדו והכוחות המיוחדים הסורים ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים

פסח מלובני ויוסף ברגר

מבצעי הקומנדו והכוחות המיוחדים הסורים ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים

אל"ם (דימ') פסח מלובני וד"ר יוסף ברגר

תשע"ז / 2017

THE SYRIAN COMMANDO AND SPECIAL FORCES OPERATIONS ON THE GOLAN HEIGHTS DURING THE YOM KIPPUR WAR (1973)

By Col. (Ret.) Pesach Malovany and Dr. Josef Berger

העורך: אפי מלצר
עורכת הלשון: רות טרינצ'ר-סיוון
עיצוב וביצוע גרפי: זאב אלדר
הדפסה: פרינטיב בע"מ, ירושלים, תשע"ז / 2017

ד"ר יוסף ברגר - יוזם המחקר ואיש חיל האוויר לשעבר, ששירת בהגנה האווירית במלחמת יום הכיפורים. ד"ר ברגר הוא כיום פיזיקאי ויוזם היי־טק בעמק הסיליקון בארצות הברית.

אל"ם (דימ') פסח מלובני - חוקר צבאות ערב והמעורבות הסובייטית באזור בתקופת ברית־המועצות. שירת במלחמת יום הכיפורים ביחידה 848 (8200 דהיום).

כל הזכויות שמורות למל"ם, לעמותת יד לשריון ולמחברים ©
אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחברים.

תוכן מסמך זה הינו על דעת המחברים ובאחריותם הבלעדית

צילומים: העיתונות הסורית
מפה: ד"ר יוסף ברגר

אפי מלצר בע"מ, מחקר והוצאה לאור

תוכן העניינים

צמוד

7	הקדמה
9	מבוא
10	מפת נתיבי החדירה של המסוקים הסורים לרמת הגולן
11	התכניות להפעלת הקומנדו בעת ההתקפה הסורית ברמת הגולן
13	הנחתות הקומנדו הסורי עם פרוץ המלחמה
16	הנחתת הקומנדו בתל פרס ב-7 באוקטובר 1973
17	הנחתות הקומנדו שבוצעו ב-9 באוקטובר 1973
28	תרומת המחקר של ד"ר יוסף ברגר
30	מסקנות ולקחים
32	מקורות
33	הערות

הקדמה

המחקר הזה נולד בעקבות מחקרו העצמאי של ד"ר יוסף ברגר¹, שמיפה את נתיבי החדירה של מטוסי קרב ומסוקים סוריים לרמת הגולן במלחמת יום הכיפורים. המחקר מצביע על כך שבבוקר ה-9 באוקטובר 1973, היום הרביעי ללחימה, התבצע שלוש הנחתות של כוחות קומנדו סורי בעורף כוחות צה"ל שלחמו ברמת הגולן. עד פרסום המחקר הזה היה ידוע בצה"ל רק על הנחתה אחת שהתבצעה בקרבת צומת נפאח', במהלכה נחתו כוחות קומנדו סוריים שחוסלו על-ידי כוחות צה"ל. המחקר מצביע על התאמה בין אתרי ההנחתות ומיקום המארבים הסוריים לפגיעות שדווחו בפלוגת הסיור של חטיבה 7 ובטנקים מחטיבה 679.

על-אף שהמסוקים הסורים, שהטיסו את כוחות הקומנדו לאתרי ההנחתה, נצפו טסים מהשטח הסורי לתוך הגולן וחלפו מעל כוחות צה"ל הפרוסים בשטח, הרי שמפקדות צה"ל בכל הדרגים - חטיבות 7 ו-679, אוגדה 36, פיקוד הצפון, חיל האוויר והמטכ"ל - לא פירשו נכונה את הפעולה הסורית, בזמן אמת. בכתובים שפורסמו על הלחימה ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים - אם בפרסומים הרשמיים של צה"ל ואם בספרות שפורסמה על המלחמה בחזית רמת הגולן - אין איזכור על הנחתות קומנדו סוריות שבוצעו באזורי ואסט ואל-דלווה.

אלוף משנה (בדימוס) פסח מלובני², החוקר את תולדות צבאות ערב והמעורבות הסובייטית באזור בתקופת ברית המועצות, השיג חומרים מן הצד הסורי על המלחמה ואימת את קיומה של אחת ההנחתות, שלא הייתה ידועה. מדובר בהנחתת כוח קומנדו סורי שהתבצעה ב-9 באוקטובר באזור ואסט - במקביל להנחתה (המוכרת) של כוח קומנדו באזור כפר נפאח'. מאחר וחסרו פרטים על הכוחות שהונחתו ועל אופן לחימתם, איתר מלובני מקורות סוריים נוספים, ובהם העיתונות הסורית³ מאז שנת 1974, בנוגע לסוגיה הזו כמו גם לסוגיות אחרות של המלחמה ברמת הגולן. המקורות כוללים ראיונות וזיכרונות של לוחמים ומפקדים, וכן טייסי מסוקים ואנשי קומנדו סורים שהשתתפו בהנחתות.

מאמר זה מאחד את ממצאי המחקר של ד"ר ברגר עם המידע שאסף מלובני ותרגם מערבית ומאיר את הסוגיה הזו על מרכיביה השונים. בכך אנו באים לשפוך אור על פרשייה שלא הייתה מוכרת עד כה בצה"ל ובקרבת החוקרים העוסקים במלחמת יום הכיפורים בזירה הסורית, על-אף שחלפו מאז יותר מ-40 שנים. ואולי הפרסום יסייע

להפיק לקחים מן הגילויים החדשים המופיעים בו.

המאמר כולל שלושה חלקים:

החלק הראשון, אותו כתב מלובני, מוסיף מידע חדש על כוחות הקומנדו השונים בצבא הסורי, שתוכננו לפעול ברמת הגולן ופעלו במלחמת יום הכיפורים. המידע מבוסס על מקורות סוריים, פלסטיניים ועיראקיים.

החלק השני, שכתב ד"ר ברגר, מגלה מידע חדש על הנחתות כוחות קומנדו ממסוקים סוריים ברמת הגולן שבוצעו ב־9 באוקטובר, היום הרביעי למלחמת יום הכיפורים. אירועים אלה כאמור אינם ידועים לצה"ל וגם אינם מופיעים בספרות שנכתבה על המלחמה בזירה הזו. המידע הזה התגלה בעקבות מחקרו, המתבסס על ניתוח מידע גולמי שנאסף על ידי ד"ר ברגר לאחרונה, בראיונות שקיים עם צופים אקראיים ולא מתואמים מיחידות צה"ל השונות, שפעלו בשטח רמת הגולן בזמן אמת (חי"ר, שריון, תותחנים, מודיעין וחיל האוויר). מידע זה מתייחס בעיקר לקטעי נתיבי טיסה של מטוסי קרב ומסוקים סורים שחדרו לרמת הגולן בחמשת ימי הלחימה הראשונים.

בהמשך נערכת לראשונה התאמה בין המידע על ההנחתות הסוריות, כפי שעולה מן המחקר, למארכים שבוצעו על ידי הכוחות הסוריים, שפגעו בכוחות צה"ל בקרבת אזורי ההנחתה. החלק השלישי מנסה להתאים בין המידע החדש שהתגלה במחקר, המתבסס כאמור על מקורות ישראליים בלבד, לבין המידע שאותר מן המקורות הערביים באשר להנחתות הקומנדו הסורי שנצפו בשטח, ובו גם הערכה משותפת של המחברים בנוגע לסוגיה הזו.

תודות: ד"ר ברגר מבקש להודות לכל האנשים שסייעו לו במידע על תנועת המסוקים הסוריים ועל הפעילות הקרקעית בקרבת אזורי ההנחתה ברמת הגולן. תודה למאגר העיתונות הערבית במרכז דיין באוניברסיטת תל אביב ולמר מיכה רשף, שסייע לפסח מלובני בעת עבודתו על העיתונות הסורית במאגר העיתונות במכון דיין.

תא"ל (מיל') רון כתרי

ראש המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מבוא

הפעלת כוחות קומנדו במלחמה היא מרכיב חשוב בתורת הקרב הסובייטית, שעליה נשענו הסורים במלחמותיהם עם ישראל ובזירות אחרות (בלבנון ובאירועי פנים). כך הם גם נהגו במלחמת יום הכיפורים, אף שההצלחה שלהם הייתה חלקית ביותר. הסורים בנו את מערך כוחות הקומנדו שלהם לאחר מלחמת ששת הימים באמצעות סיוע סובייטי במקביל לבניית שאר כוחות וזרועות הצבא. עד פרוץ המלחמה ב-6 באוקטובר 1973 עמדו לרשותם הכוחות האלה:

א. חמישה גדודים של 'היחידות המיוחדות' בפיקודו של עלי ח'יידר. אחד הגדודים הוגדר כגדוד צנחנים. הגדודים האלה היו ערוכים במרחב דמשק, ואילו גדוד נוסף (גדוד

שישי) נמצא בפיקוד החוף כדי לסייע לפיקוד הזה ולחיל הים הסורי.⁴

ב. כוח קומנדו/כוחות מיוחדים ב'פלוגות ההגנה'. הכוח מנה שני גדודים והיה מרכיב חשוב ב'פלוגות ההגנה' של רפעת אל-אסד, אחיו של הנשיא חאפז אל-אסד.

'פלוגות ההגנה' נחשבו לכוח עילית בצבא, שמשימתו העיקרית הייתה להגן על המשטר.⁵

ג. כוחות שהשתייכו לארגון אל-צאעיקה הפלסטיני, שפעל בפיקודו של הצבא הסורי. אלה אומנו לבצע משימות קומנדו, ובכלל זה הנחתה מן האוויר. במלחמה הופעל כוח

מארגון זה בהנחתה שבוצעה בכפר נפאח' ב-9 באוקטובר.⁶

ד. כוחות 'צבא השחרור הפלסטיני' (צש"פ), בעיקר של חטיבת 'חטיין'. לפחות אחד מגדודיה, גדוד 411, אומן לבצע משימות קומנדו (בכלל זה הנחתה מן האוויר), ואף

ביצע הנחתה על תל פרס ב-7 באוקטובר.⁷

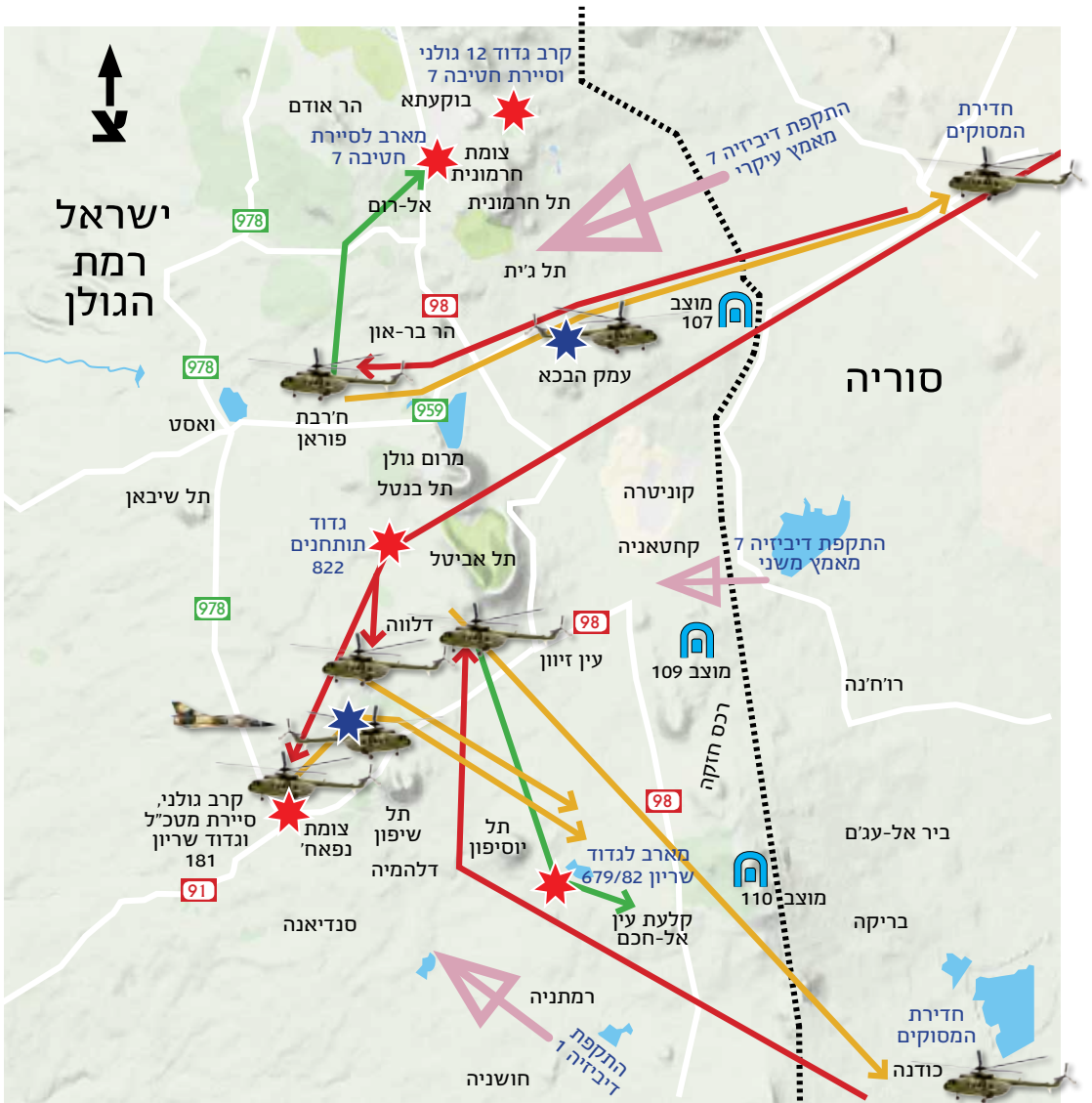
ה. חטיבת מסוקים הכוללת 30 מסוקי Mi-8 סובייטיים, שהיו מאורגנים בשתי טייסות. (לפי מקורות ישראלים - 45-50 מסוקים ב-3 טייסות). משימתם העיקרית הייתה

להנחית כוחות וציוד מן האוויר על-פי התכנונים המבצעיים של הצבא.⁸

המאמר הזה מתייחס לפעילות המבצעית של כוחות הקומנדו הסוריים בשלב הראשון של המלחמה (6-10 באוקטובר 1973) - שלב ההתקפה הסורית על רמת הגולן.

המאמר מבוסס על מקורות ישראליים ועל מקורות סוריים ופלסטיניים. כל הנחתות הקומנדו שבוצעו בשלב הזה היו משימות מטכ"ליות, שביצעו כוחות מטכ"ליים וחיל

האוויר בתיאום עם ההגנה האווירית והדיוויזיות הרלוונטיות, והן נוהלו על-ידי גורמים מטכ"ליים.

מפת נתיבי החדירה של המסוקים הסורים לרמת הגולן, והנחתות הקומנדו ב־9 באוקטובר

- מקרא:**
- ← נתיבי חדירת המסוקים הסורים
 - ← נתיבי יציאת המסוקים הסורים
 - ← נתיב תנועה רגלי משוער של הקומנדו הסורי
 - ★ אתר קרבות עם הקומנדו הסורי
 - ★ אתר נפילת מסוק סורי
 - 🏠 מוצב גבול של צה"ל
 - ⋯ קו הגבול - 1973

התכניות להפעלת הקומנדו בעת ההתקפה הסורית ברמת הגולן

התכנית הסורית לשחרור רמת הגולן הקצתה תפקיד חשוב לכוחות הקומנדו השונים. התפקיד כלל כמה משימות:

א. בידוד שדה המערכה באמצעות הנחתת כוחות קומנדו על גשרי הירדן ובשטחי מפתח ששלטו על הצירים העולים לרמת הגולן והיו בבחינת 'צוואר בקבוק' קרקעי, כגון מצר אל-על שנמצא בדרום רמת הגולן (1.5 קילומטר בין אל-על לג'בין).⁹

ב. השתלטות על יעדי איכות, בעיקר על בסיסי צה"ל שעל הר החרמון ועל התלים העיקריים שברמת הגולן - תל פרס ותל אביטל (אבו אל-נידא) וכן על מפקדת כוחות צה"ל ברמת הגולן (מפקדת אוגדה 36 באותה עת), שהייתה ממוקמת ליד כפר נפאח'.

ג. סיוע לכוחות הקרקע בעת התקפתם החזיתית באמצעות הנחתתם בעורף כוחות צה"ל וביצוע סיורים, תצפיות, אכוונת אש ארטילרית, מארבים והתקפות פתע על כוחות צה"ל, כדי לשבש את תנועת כוחותיו בעומק (כפי שקרה ב-9 באוקטובר ובמבצעים שהתבצעו במהלך הלחימה במובלעת הסורית).

ד. לחימה ככוחות חי"ר איכותיים עם כוחות היבשה (הדיוויזיות).

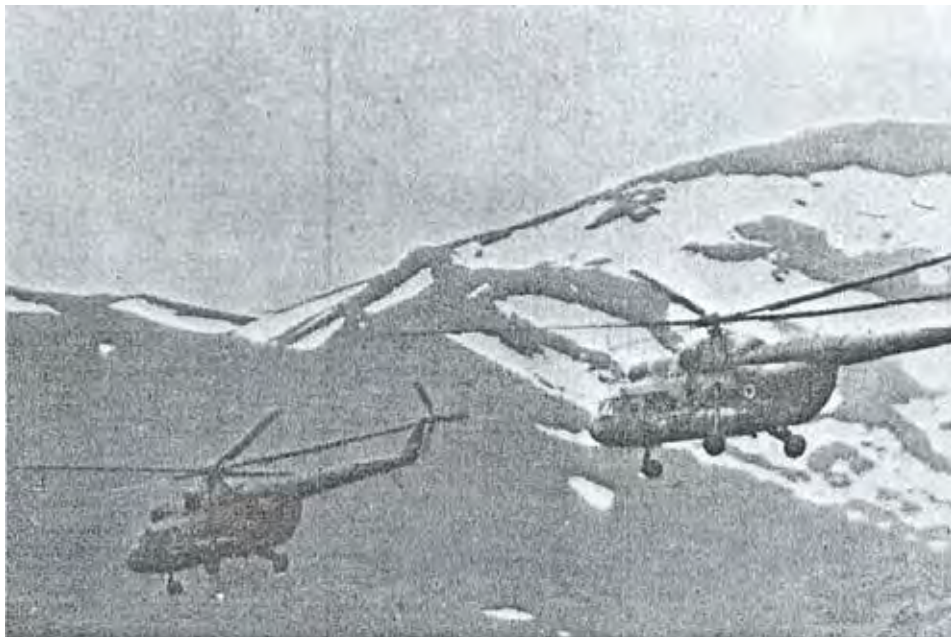
תפקיד חשוב הוקצה גם למסוקי חיל האוויר הסורי. משימותיהם כללו בין השאר הנחתת אוויריות של כוחות, אבטחת לחימתם, ביצוע הובלות אוויריות וחילוף ופינוי פצועים.

תכנית ההסוואה וההונאה הסורית, שנועדה להסתיר את הכנותיהם ואת תכניותיהם של הסורים לפתוח במלחמה, ניסתה להסתיר גם את הכוונה לבצע הנחתות קומנדו כבר בתחילתה. במסגרת זאת נעשו הכנות סודיות לשלוח לכאורה לצרפת קבוצה נבחרת של לוחמים מן הכוחות המיוחדים, כדי שיוכשרו שם.

למרות הסודיות שאפפה את הנושא, נפוצה הידיעה בקרב הכוחות המיוחדים, ובעקבות זאת ביום חמישי, ה-4 באוקטובר, נפגש שר ההגנה מוסטפא טלאס עם הקבוצה הנבחרת. הוא הלהיב אותם כשהרצה בפניהם, ואמר להם כי הגיע הזמן לשחרר את האדמות שגזל האויב הציוני. ואכן בבוקר ה-6 באוקטובר 1973 החלה הפעילות לקראת המלחמה.¹⁰

ייתכן שבהכנות האלה נטלו חלק פעיל גם היועצים הסובייטים, ששירתו בזרועות

השונות של הצבא הסורי לפני המלחמה ובמהלכה. על-פי עדויות של כמה מן היועצים הסובייטיים הם סייעו לסורים בתכנון המהלך האווירי הפותח של המלחמה, שכלל גם ביצוע של הנחתות אוויריות במקומות שונים. לדבריהם הם יעצו לסורים בתחום של ניהול המלחמה, ואף נטלו חלק בלחימה נגד כוחות צה"ל, ביבשה ובאוויר (וכנראה גם בים). אחת הדוגמאות לכך הייתה הפעלת גף הלוחמה האלקטרונית העצמאי שלהם שפעל בסוריה. הוא ביצע חסימות על מכ"מי צה"ל, ובמיוחד על סוללות טילי הקרקע-אוויר 'הוק' שהיו פרוסות בגזרה, כדי למנוע את הפלת המטוסים הסוריים שתקפו. דוגמה אחרת נוגעת להשתתפותם האישית של יועצים ומתורגמנים סובייטיים בלחימתן של היחידות הסוריות שבהן פעלו. למשל, השתתפותו של היועץ והמתורגמן של חטיבת טנקים 81 בעת לחימתה נגד חטיבה 7 של צה"ל בקרב בעמק הבכא ב-9 באוקטובר 1973 והשתתפותם של יועצים ומתורגמנים אחרים שנטלו חלק ביחידות אחרות.¹¹

מסוקי Mi-8 סוריים על רקע רכס החרמון

הנחתות הקומנדו הסורי עם פרוץ המלחמה

הסורים תכננו לבצע עם פרוץ המלחמה כמה הנחתות של כוחות קומנדו בשטח רמת הגולן. המבצע המפורסם והמוצלח ביותר היה מבצע ההשתלטות של כוחות קומנדו מן היחידות המיוחדות של הצבא הסורי על מוצב החרמון, עם פרוץ המלחמה ב־6 באוקטובר בשעות אחר הצהריים.¹² המבצע הזה, שכלל גם הנחתת כוח מן האוויר וגם הגעת כוח בדרך היבשה, נועד להביא לכיבושו של מוצב צה"ל שהוקם במקום הזה לאחר מלחמת ששת הימים. על־פי המידע שהיה בידי הסורים הפך המוצב הזה למבצר, והותקן בו ציוד אלקטרוני מתקדם למטרות קשר, תצפית, בקרה ואכוונת מטוסים ולוחמה אלקטרונית. לאחר כיבושו על־ידי הסורים פירקו מומחים סובייטים חלק מן הציוד שנמצא במקום, והוא נשלח לבחינה במוסקבה. הסורים מתארים את הקרב על החרמון כאחד המבצעים החשובים בתחילת המלחמה בשל חשיבותו של המקום הזה, ולכן הוא זכה למעמד מיוחד בתולדות המלחמה הזאת הן בסוריה והן בישראל. קרב החרמון הוא סמל עבור הסורים לניצחונם במלחמה הזו ולהישג החשוב שהשיגו בה - הצלחתם של כוחותיהם המיוחדים להשתמש באמצעים מועטים בלבד כדי לכבוש את אחד המוצבים המבוצרים החשובים של צה"ל ולשבות חלק מאנשיו. בכך הם פגעו לדעתם לראשונה ביהירות הישראלית. הכוחות הסוריים שנמצאו במקום ותוגברו מאז כיבושו בכוחות נוספים, הדפו כמה התקפות של צה"ל, שנועדו להשתלט עליו מחדש, והחזיקו בו עד לכיבושו מחדש על־ידי כוחות צה"ל ב־22 באוקטובר בסמוך לסיום המלחמה.

על־פי תפיסתם הפך כיבושו מחלום למציאות, ועם אבדן מוצב החרמון, לאחר שכבשו אותו הכוחות המיוחדים הסוריים כבר בתחילת המלחמה, איבדה ישראל בסיס בעל חשיבות אסטרטגית מיוחדת ששלט על כל מרחב הלחימה. הבסיס הזה נחשב בעיני הסורים לאחד הבסיסים החשובים לאיסוף מודיעין אלקטרוני ולשיבוש מערכות קשר אלחוטיות ומכ"מים.

מבצע אחר שהיה אמור להתבצע עם פרוץ המלחמה היה הנחתתה מן האוויר של כוח קומנדו באזור אל־על - ג'בין, שהיה כאמור 'צוואר בקבוק' קרקעי בדרום הגולן.¹³ מטרת הכוח הייתה להחזיק בשטח זה, כדי לעכב את הגעת כוחות התגבורת של צה"ל מכיוון דרום רמת הגולן, ובכך לסייע לדיוויזיה ח"ר 5, שכוחותיה היו אמורים לפעול בגזרה הזו לאחר תחילת המלחמה. על־פי המידע שהתפרסם בכמה מקורות סוריים ופולסטיניים, יצא כוח של 13 מסוקים (לפי גרסה אחרת היה מדובר ב־11 מסוקים) ליעדו

ב־6 באוקטובר בשעה 13:50. הכוח נשא עמו את לוחמי גדוד 411 של חטיבת 'חטיין' של צבא השחרור הפלסטיני, שהיה מאומן לביצוע הנחתות אוויריות ומשימות של לחימת קומנדו בעורף כוחות צה"ל. כמה דקות לפני שהגיע ליעד, קיבל הכוח הוראה בהולה לחזור לבסיס שממנו המריא, מאחר שהמכ"ם הסורי זיהה פעילות אווירית ישראלית מוגברת בגזרת הפעולה. הסורים החליטו להחזיר את הכוח, משום שחששו כי מטוסי חיל האוויר יתקפו את הכוח עוד בהיותו באוויר. על־פי אחד המקורות הסוריים היה זה המהלך המתוכנן הראשון בתכנית ההתקפה הסורית שהם שינו בלי לנקוט מהלך אחר במקומו.

מבצע הנחתה נוסף שתוכנן היה הנחתה של פלגות מן הכוחות המיוחדים בקרבת נהר הירדן. המבצע הזה היה אמור להתבצע ביום של פתיחת המלחמה. מטרת המבצע הייתה להשתלט על הגשרים והמעברים החשובים שעליו¹⁴ כדי להבטיח שכוחות המילואים (על־פי הסורים - כוחות העתודה) של צה"ל לא יגיעו אליהם, לפני שהכוחות הסוריים שלימו את השתלטותם על רמת הגולן, ויגיעו לירדן בתום 24 שעות מתחילת המלחמה. המשימה הזו הייתה אמורה להתבצע בתוך תשע שעות מתחילת ההתקפה, אך מסיבה לא ידועה היא לא התבצעה כלל. ייתכן ששינוי השעה של התחלת המלחמה לשעת צהריים יצר את הצורך לבצע את ההנחתה הזו בשעות הלילה, משימה שטייסי המסוקים הסוריים כנראה התקשו לבצע. גם במקרה הזה שינו הסורים את תכניותיהם וכוונותיהם, בלי שנקטו מהלכים אחרים במקומם.

יש להדגיש כי ההנחתות שתוכננו לבודד את רמת הגולן ולמנוע את הגעתן של עתודות צה"ל לשדה הקרב היו בעלות משמעות אסטרטגית. אם הן היו מתבצעות, הייתה יכולה להיות להן השפעה רבה על התנהלות המלחמה בזירה הזו. זאת מאחר שתכנית ההתקפה הסורית ברמת הגולן התבססה על הנחת יסוד, שכוחות העתודה של צה"ל לא יגיעו לזירת הלחימה לפני שיחלפו 24 שעות מתחילת המלחמה, ובידוד שדה הקרב באמצעות הנחתת כוחות קומנדו נועד להשיג את המטרה האסטרטגית הזו.

בנוסף הפעילו הסורים בתחילת המלחמה כמה כוחות קומנדו כסיוע לדיוויזיות החי"ר שפעלו בדרג התוקף הראשון:

א. גדוד קומנדו 183 של היחידות המיוחדות, שסופח לדיוויזיה חי"ר 7. הדיוויזיה פעלה בגזרה הצפונית של הגולן.¹⁵ הגדוד פעל מדרום לכוח המשלוח המרוקני, שפעל בגזרה בציר ח'דר-מרגלות החרמון-מג'דל שמש, ובסמוך אליו. הגדוד ביצע את משימתו בהצלחה, והגיע ב־6 באוקטובר בשעה 18:00 לעמק יעפור שמצפון למסעדה, במרחק של קילומטר אחד ממג'דל שמש. בהמשך השתתף הגדוד בבלימת

התקפת-הנגד של חטיבת גולני, שניסתה להחזיר את השליטה על מוצב החרמון, והכשיל את התקפתה.

ב. גרוד 412 מחטיבת 'חטיין' של 'צבא השחרור הפלסטיני' סופח לדיוויזיה חי"ר 9, שפעלה בגזרה התיכונה בחזית. הגדוד השתלט ב-6 באוקטובר על תל עכאשה ותל עבאס, ובהמשך גם תקף את תל שעאף הגדול ותל סמאקאת, שם נבלם. בימים הבאים ניסה הגדוד להשתלט על תל דהב (מוצב 110 של צה"ל), אך ללא הצלחה. ב-10 באוקטובר נסוג הגדוד חזרה לשטח הסורי בעת שנסוגו כוחותיה של דיוויזיה חי"ר 9.¹⁶

ג. גרוד 413 מחטיבת 'חטיין' של צבא השחרור הפלסטיני סופח לדיוויזיה חי"ר 5, שפעלה בגזרה הדרומית בחזית. הגדוד פעל יחד עם חטיבה 132 ממוכנת של הדיוויזיה, שפעלה בציר הדרומי לעבר אל-על. הגדוד השתתף בכיבושה של ח'ספין ב-7 באוקטובר, וב-8 באוקטובר בעת שהתקדם לעבר אל-על, נתקל בכוחות צה"ל שהתקדמו בציר הזה צפונה, ונאלץ לסגת לבסיסו בשטח הסורי.¹⁷

מסוקים סוריים מנחיתים כוחות קומנדו

הנחתת הקומנדו בתל פרס ב-7 באוקטובר 1973

מבצע הנחתה נוסף התרחש ב-7 באוקטובר.¹⁸ במקביל ללחימת הכוחות הסוריים בגזרה הדרומית יצאו בשעה 15:00 ארבעה מסוקים סוריים מבסיסם ליעדם, ונשאו פלוגה של לוחמי קומנדו שהשתייכו לגדוד 411 של חטיבת 'חטיין' מיצבא השחרור הפלסטיני. המטרה הייתה להשתלט על מוצב צה"ל בתל פרס, שגם נחשב בעיניהם לבסיס מודיעין ולוחמה אלקטרונית ולמרכז שליטה אווירית חשוב בדומה למוצב החרמון, שכבר נמצא בידיהם. זאת בנוסף לחשיבותו כאתר טופוגרפי שולט במרכז רמת הגולן. לפי אחד המקורות הסוריים הייתה ההנחתה הזו צריכה להתבצע מוקדם יותר, בשעה 10:30 באותו היום, אך בשל איתור מטרות אוויריות עוינות רבות באזור היא נדחתה, והכוח שכבר היה בדרכו לביצוע המשימה, נקרא גם הוא לחזור לבסיסו. עם זאת חזר הכוח וביצע בהצלחה את ההנחתה בשעה 15:15 באותו היום, ניהל קרב עם כוח צה"ל שהיה במקום והשתלט על מוצב צה"ל, שגם היה מבצר בפני עצמו.

לפי דיווח כוחות צה"ל, בעת ההנחתה על תל פרס נפגע מסוק סורי מדגם Mi-8 מאש מקלעי כוח השריון שחנה במחצבה בתחתית התל, והתרסק למרגלותיו המזרחיים של התל. אין לכך אימות במקורות הסוריים.

ב-8 באוקטובר בוצעו כמה הנחתות של מסוקים סוריים בחרמון ובתל פרס כדי לתספק את הכוחות שנמצאו בשני האתרים האלה.¹⁹

מסוק מסוג Mi-8 מנחת כוחות קומנדו סוריים

הנחתות הקומנדו שבוצעו ב-9 באוקטובר 1973

המבצע הנרחב ביותר של הנחתת כוחות קומנדו סוריים ממסוקים בתוך שטח רמת הגולן במהלך הלחימה התבצע ב-9 באוקטובר, ביום הרביעי למלחמה, במשולב עם התקפות השריון של הסורים שהתבצעו באותו היום.²⁰ בעקבות כישלונה של התקפת דיוויזיה משוריינת 1 בגזרת כפר נפאח' ב-7 באוקטובר החליט הפיקוד הסורי לבצע מהלך נוסף של כוחותיו, כדי להביס את כוחות צה"ל, ו'לשחרר' על-פי תפיסתו את רמת הגולן. לשם כך תכננו הסורים לבצע התקפה חדשה בשני מאמצים מקבילים - באמצעות דיוויזיה חי"ר 7 שבגזרה הצפונית ודיוויזיה משוריינת 1 שבגזרה המרכזית.

בשל מצב עוצבותיה של דיוויזיה חי"ר 7, במיוחד בתחום השריון, סופחו אליה שתי יחידות שריון מן העתודה המטכ"לית, שעד כה לא הופעלו במלחמה, כדי שהן תבצענה את המשימה בגזרתה. אלה כללו את חטיבת טנקים 81, שסופחה אליה מדיוויזיה משוריינת 3, וכן גדודים מחטיבת הטנקים של 'פלוגות ההגנה' של רפעת אל-אסד. המשימה שקיבלה חטיבת טנקים 81 הייתה להשמיד את כוחות צה"ל שנמצאו במרחב אל-קלע-ואסט-אל-דלווה-תל אבי חינזיר (תל שיפון), ובהמשך לפתח את ההתקפה בכיוון כפר נפאח' - גשר בנות יעקב, עד הגבול הבינ-לאומי.

בנוסף לתכניתה להשתלט על קוניטרה, תכננה דיוויזיה חי"ר 7 להשתלט על התלים הנמצאים בגזרה ובכלל זה על תל אבו אל-נידא (אביטל).²¹ לחטיבה צורף גם גדוד טנקים (ואולי שניים) מחטיבת הטנקים של 'פלוגות ההגנה' שבפיקודו של רפעת אל-אסד.²² החטיבה הזו נחשבה לחטיבת עילית של הצבא הסורי, וגדודיה היו מצוידים בטנקי T-62. משימתה הבסיסית הייתה להגן על הבירה דמשק ועל המשטר, והיא הייתה חלק מן העתודה האסטרטגית של הצבא, כפי שהייתה דיוויזיה משוריינת 3, שאליה השתייכה חטיבת טנקים 81. גדוד טנקים נוסף של החטיבה הזו, שסופח לדיוויזיה חי"ר 7, צורף למאמץ להשתלט על קוניטרה כמאמץ משני של הדיוויזיה במתקפה הזו. על-פי מקורות סוריים וישראליים היו לחטיבת טנקים 81 עם פרוץ המלחמה טנקי T-55 ולא T-62, שכן עד אז הגיעו לסוריה כמעט 400 טנקים מן הסוג הזה מברית המועצות. 250 מהם הוקצו לדיוויזיה משוריינת 1, והשאר הוקצו לגדודי הטנקים של 'פלוגות ההגנה' של רפעת אל-אסד, כדי להגן על המשטר בדמשק.²³

במקביל נערכה גם דיוויזיה משוריינת 1 להתקפה, על-אף שהיא איבדה בקרבות שניהלה מאז ה-7 באוקטובר כמעט 50 אחוזים מכלי השריון שלה, ונמצאה בבוקר ה-9 באוקטובר במערך הגנה בקו עין עישה-אל-רמת'אניה-אל-סלוקיה. הוטל עליה לפתוח

בבוקר ה־9 באוקטובר בהתקפה חדשה בגזרתה עם שתי חטיבות הטנקים שלה - חטיבה 91 וחטיבה 76 - כדי להשתלט על כפר נפאח.²⁴

הנחתות הקומנדו בכפר נפאח' ובואסט מנקודת המבט הישראלית הרשמית

לשתי ההתקפות העיקריות האלה נוסף מרכיב חשוב נוסף - ביצוע הנחתה מקדימה של כוחות קומנדו בעורף כוחות צה"ל שמטרתם הייתה לסייע לכוחות שתי הדיוויזיות התוקפות בחזית - האחת בקרבת כפר נפאח' והשנייה בקרבת ואסט, שממערב לקוניטרה. המהלך הזה היה אמור להתבצע בסיוע חיל האוויר, ההגנה האווירית ויחידות הארטילריה. הייתה זו תכנית מטכ"לית, שעליה השליכו יבם ההנהגה והפיקוד הסורים כדי לנצח במלחמה הזו.²⁵

על־פי הגרסה המסתמכת על מקורות צה"ל²⁶ המריאו בבוקר ה־9 באוקטובר 12 מסוקי Mi-8 סוריים, שנשאו עמם כוחות קומנדו, כדי להנחיתם בשלוש נקודות לאורך ציר קוניטרה-כפר נפאח', בעורפה של אוגדה 36. מאוחר יותר נאלצה אוגדה 36 להתמודד אל מול שתי ההתקפות הדיוויזיוניות בחזית - זו של דיוויזיה חי"ר 7 בגזרה הצפונית וזו של דיוויזיה משורינת 1 בגזרה התיכונה. המסוקים טסו בשלוש רביעיות, וחדרו לשטח ישראל לאורך כביש קוניטרה-אחמדיה. על־פי מקורות חיל האוויר הייתה רביעייה אחת אמורה להנחית כוחות ממערב לקוניטרה. שניים ממסוקיה הופלו באש טנקים מגדוד 77 מחטיבה 7, ושני הנותרים חזרו מבלי להנחית כוחות. הרביעייה השנייה הייתה אמורה להנחית כוחות ליד נפאח'. אחד ממסוקיה הופל באש שנורתה אליו מן הקרקע, ואילו שלושת הנותרים הצליחו להנחית בשטח כ־75 חיילים מצפון לנפאח'; 50 מהם נהרגו על־ידי כוחות צה"ל שהגיעו למקום, וחלקם נשבו. הרביעייה השלישית טסה לאל־רום, אך מטוסי חיל האוויר תקפו אותה; מסוק אחד הושמד באוויר, מסוק אחד התרסק, ושני הנותרים חזרו מבלי להנחית את הכוחות.

בספרו עז 77 תיאר אביגדור קהלני²⁷ את הגעתן של שתי רביעיות מסוקים שהתפצלו - אחת טסה לכיוון מערב מעל קיבוץ מרום גולן, והשנייה פנתה לצומת ואסט. לא הייתה התייחסות בספר לקבוצה השלישית. אחד המסוקים הופל מפגז טנק שנורה לעברו, ונפל בשטח עמק הבכא בעת טיסתו חזרה, לאחר שביצע את הנחתת הכוח שנשא עמו. עם זאת קהלני לא ציין שנצפתה הנחתה של כוח כלשהו או שהתקבל מידע על אתרי הנחתות.

הנחתות הקומנדו ב-9 באוקטובר על-פי מחקרו של ד"ר ברגר

ד"ר ברגר חוקר במשך כמה שנים את ההיבט הטכני של פעולת מטוסי חיל האוויר הסורי כנגד מטרות ברמת הגולן במהלך מלחמת יום הכיפורים ושל חיל האוויר המצרי כנגד מטרות בסיני. המחקר מבוסס על שילוב של מידע מתצפיות עם קווי ראייה (Lines of Sight – LOS) מנקודות גאוגרפיות שונות המכסות את כל השטח בזמנים מקבילים, ועל מיפוי ממצאים אלה, כדי ליצור תמונה של נתיבי טיסה רצופים. באמצעות השיטה הזו ניתן לבחון את ביצועם של מהלכים כאלה בזמן אמת וגם בדיעבד ולהבין את התכנון המבצעי שעמד מאחוריהם.²⁸

ד"ר ברגר ראיין לצורך המחקר הזה עשרות קצינים וחיילים, שנמצאו כמעט בכל יחידות צה"ל שפעלו באותה עת בגזרות הרלוונטיות. חלקם צפו וחלקם לא צפו בחדירות מטוסי חיל האוויר הסורי והמסוקים הסוריים לתוך רמת הגולן ממקומות הימצאותם השונים בשטח בעת שהתרחשו האירועים. מדובר בכל מפקדי המוצבים ובמפקדי יחידות שריון, תותחנים ונ"מ. כמו כן הוא ראיין מפעילי מכ"ם של חיל האוויר ואנשים מחיל המודיעין של צה"ל שפעלו ביחידות צה"ל בצפון. אחת התוצאות של המחקר הזה היא שחזור מדויק של נתיבי הטיסה של המסוקים הסוריים שהנחיתו את כוחות הקומנדו ומציאת אתרי הנחיתה שלהם, במיוחד ביום שלישי, 9 באוקטובר 1973. על-פי נתוני המחקר הזה נראה כי הסורים ביצעו בשעות הבוקר ב-9 באוקטובר שתי חדירות של מסוקים, שביצעו שלוש הנחתות נפרדות של כוחות קומנדו באתרים שונים ברמת הגולן.

שתיים מן ההנחתות התבצעו במקביל בשעה 06:30 - הראשונה בקרבת כפר נפאח והשנייה בקרבת ואסט, שלא הייתה ידועה לצה"ל. שתי ההנחתות בוצעו עוד לפני תחילת התקפות השריון שתכננו דיוויזיה חי"ר 7 ודיוויזיה משורינת 1. ההנחתה השלישית בוצעה על-פי המחקר הזה לאחר השעה 09:00 במקביל ללחימה הקרקעית של השריון הסורי וממערב לקיבוץ עין זיוון.

על-פי מחקרו של ד"ר ברגר טסו במטס הראשון ב-06:30 שבעה או שמונה מסוקים לאורך ציר דמשק-קוניטרה. הם חדרו לשטח הגולן כארבעה קילומטרים מצפון-מזרח לקוניטרה (אזור האן ארינבה - מוצב 107), ושם התפצלו לשתי קבוצות. קבוצה אחת פנתה לכיוון דרום-מערב, ונכנסה בטיסה נמוכה דרך העמק שבין תל אביטל לתל בנטל, ומשם המשיכה לכיוון דרום לעבר צומת כפר נפאח. לפי המחקר הזה הנחיתו שני מסוקים כוח כקילומטר מצפון לצומת. מיד לאחר ההנחתה בנפאח יורט אחד המסוקים

באמצעות ירי תותחים ממתוס מיראז' ונפל לקרקע. במסוק היו ארבעה אנשי צוות - הטייס, טייס המשנה, המכונאי ומפעיל הנשק. הטייס עדנאן חאג' אל-ח'דר, שהיה מפקד הטייסת, נפצע קשה ורגליו נקטעו, והוא טופל בידי רופא חטיבת גולני. מפעיל הנשק נהרג (לטענת הסורים, על ידי כוחותינו). הטייס וכל אנשי צוותו החיים נשבו בידי כוחות צה"ל. המסוק השני לא נפגע והצליח לצאת לכיוון כודנה.

מסוק שלישי מאותה קבוצה נפגע חלקית כתוצאה מירי מן הקרקע של גדוד תותחנים 822, שהיה פרוס ממערב לתל אביטל. המסוק סטה מן הנתיב והנחית את הכוח שנשא כ-3.5 קילומטרים מצפון-מזרח לצומת נפאח', באזור אל-דלווה (אורטל), ויצא לכיוון דרום-מזרח לעבר צומת כודנה.²⁹ מקום הנחתתו של כוח זה אותר לראשונה בעת מיפוי נתיבי טיסת המסוקים. גם הנחתה זו לא ידועה בצה"ל, והכוח המונחת לא טופל.

כוחות חטיבה 7 שפעלו בגזרת תל חרמונית, צפו בקבוצת המסוקים השנייה, שהמשיכה לכיוון מערב לאורך הכביש דרך עמק הבכא, ודיווחו עליה ברשתות הקשר. מסוקיה פנו לדרום-מערב, לעבר ואסט, והנחיתו את הכוח שנשאו בסמוך לח'רבת פוראן, כ-2.5 קילומטרים מצפון-מזרח לצומת ואסט. בדרכם חזרה נפגע אחד המסוקים מפגז אחד הטנקים, נפל והתרסק ליד תל ג'ית מדרום לחרמונית. במסוק נמצאו רק גופותיהם של אנשי הצוות. דבר זה מעיד על ביצוע הנחתה על ידי המסוקים הסורים מקבוצה זו. יש לציין שפעולת ההנחתה עצמה בוצעה במהירות רבה, באזור ח'רבת פוראן המוסתר בין גבעות, ולכן נמצא מהראיונות, שהכוחות שהיו פרוסים באזור לא יכלו לראותה בזמן אמת. הכוחות בשטח, כולל חפ"ק חטיבה 7 בשיפולי הר בראון, שראו רק את הכניסה והיציאה חזרה של המסוקים לכיוון סוריה, לא הסיקו מכך שהיתה הנחתה בקרבתם.

הנחתה שלישית אפשרית של כוח קומנדו סורי ב-9 באוקטובר

על-פי נתוני המחקר של ד"ר ברגר התבצעה באותו יום, ה-9 באוקטובר, הנחתה שלישית של כוח קומנדו סורי. המידע מתבסס על הצלבת נתוני תצפיות של כוחות צה"ל מחטיבה 679, שפעלו בשטח באזור סנדיאנה ודלהאמיה. על-פי המידע הזה התבצעה ההנחתה הזו ב-9 באוקטובר בין השעות 09:00-10:00, ונטלו בה חלק לפחות שלושה מסוקים שהגיעו מדרום-מזרח, מכיוון צומת כודנה. ההנחתה הזו התבצעה בגזרה התיכונה, כשלוש שעות לאחר חדירת שתי קבוצות המסוקים הראשונות ובעיצומה של התקפת דיוויזיה משוריינת 1. לפי נתוני המחקר של ד"ר ברגר עבר מסלול טיסתם מעל אזור דלהאמיה ובין תל שיפון (ח'יבזיר) ותל יוסיפון. נראה כי המסוקים הנחיתו את

הכוח שנשא ממערב לקיבוץ עין זיוון לכיוון אל-דלווה, כ-1.5 קילומטר מדרום-מערב לתל אביטל, כחמישה קילומטרים מצפון-מזרח לכפר נפאח' וכקילומטר מצפון לכביש קוניטרה - כפר נפאח'.

ההנחתה הזו בוצעה כאמור במקביל לקרבות השריון שניהלה חטיבה 679 מדרום-מזרח לנפאח' ולירי הארטילרי הסורי המסיבי שהתבצע לעבר כוחות צה"ל באזור, ועקב כך כנראה לא דווחה כלל לכוחות צה"ל ולמפקדות. יציאת המסוקים חזרה לשטח סוריה לא נצפתה, מכיוון שלפי המחקר נתיב היציאה שלהם עבר ככל הנראה ממזרח לתל יוסיפון, שהיה בשליטת הכוחות הסוריים באותה עת, לכיוון כודנה שבשטח סוריה. הנתיב הזה היה דומה לנתיב היציאה של שני המסוקים מן הקבוצה הראשונה שהונחתה קודם לכן - האחד מאל-דלווה והשני מצומת נפאח'.

במקורות הסוריים או במקורות הערביים האחרים לא נמצאה כל התייחסות להנחתות נוספות שבוצעו באותו היום, בנוסף לשתי ההנחתות שבוצעו בכפר נפאח' וואסט, וגם לא למספר של 12 מסוקים, כפי שמופיע במקורות צה"ל. על-פי המקורות הסוריים עלה הכוח מ'פלוגות ההגנה', שהיה מיועד לנחות בכפר נפאח', למסוקים במקביל לכוח שיועד לנחות בואסט. עם זאת לא נמסר במקורות הסוריים האם הכוח הזה הונחת יחד עם כוח 'אל-צאעיקה' או במועד אחר. ייתכן שבעקבות כישלון ההנחתה בכפר נפאח' וחסול מרבית כוח 'אל-צאעיקה' שהונחת במקום על-ידי כוחות צה"ל שפעלו באזור, החליטו הסורים להנחית כוח נוסף בשלב מאוחר יותר באזור, הפעם מ'פלוגות ההגנה', כדי לבצע בכל מחיר את המשימה שתוכננה. עם זאת אין בידינו מידע מן המקורות האלה היכול לתמוך באפשרות זו מלבד ציון העובדה שכוחות קומנדו מ'פלוגות ההגנה' נחתו גם באזור נפאח'.

התאמה לאירועי לחימה בשטח

ב-9-10 באוקטובר התקיימו שלושה אירועי לחימה בגזרות הסמוכות לאתרי ההנחתה של כוחות הקומנדו הסורים, בנוסף לקרב שהתנהל נגד הכוח שנחת בקרבת כפר נפאח'. כוחות צה"ל דיווחו על האירועים האלה כהיתקלות באנשי קומנדו סורים. האירוע הראשון היה הקרב שהתנהל עם כוחות מגדוד 12 של 'גולני' וסיירת חטיבה 7 בצהרי ה-9 באוקטובר ממזרח לבוקעתא. האירוע השני היה המארב שבו נתקלה סיירת חטיבה 7 בצהרי ה-9 באוקטובר מדרום לבוקעתא ליד צומת חרמונית, הלחימה שהתפתחה בעקבותיו, והסיוע שהגיע מגדוד שריון 181 וחטיבה 679. האירוע השלישי התרחש בשעות הבוקר ב-10 באוקטובר מדרום לתל יוסיפון בין כוח סורי לכוח שריון מגדוד

82 מחטיבה 679.

ייתכן שההיתקלות באירוע הראשון ממזרח לבוקעתא הייתה עם אנשי קומנדו או חי"ר שהגיעו למקום בעת ההתקפה הסורית החזיתית שהתקיימה בגזרה זו בליל 8-9 באוקטובר.

כאמור לעיל פעל במסגרת דיוויזיה חי"ר 7 גדוד קומנדו 183 מן היחידות המיוחדות בצבא הסורי, שפעל בגזרה סמוכה מתחילת המלחמה, וייתכן שהוא פעל בהתקפה הזו יחד עם חטיבת חי"ר 68 שהשתלטה על הגזרה הזו במהלך הלילה. עם זאת אין להנחה הזו תימוכין ברורים במקורות הסוריים.

המידע מן המקורות הסוריים שיתואר בהמשך מחזק את האפשרות, המתוארת במחקר של ד"ר ברגר, שהכוח הסורי, שהונחת באירוע השני בקרבת צומת ואסט (בקרבת ח'רבת פוראן), אכן נע צפונה, עקף את קיבוץ אל-רום ממערב והגיע לצומת חרמונית. הכוח החל בנסיגתו לכיוון מזרח חזרה לשטח הסורי, במקביל לנסיגת הכוחות שפעלו בגזרת דיוויזיה חי"ר 7 מאזור חרמונית לכיוון מזרח. הכוח הזה הניח מארב בצומת חרמונית, ותקף את הנגמ"שים של סירת חטיבה 7, שהגיעו למקום מכיוון בוקעתא לאחר הקרב הראשון שניהלו נגד הכוח הסורי ממזרח לבוקעתא כסיוע לכוח גולני. על-פי דיווחי כוחות צה"ל היו לכוח הסורי שנלחם באזור הזה עשרות הרוגים, ולסירת היו 24 הרוגים. כמו כן נהרג בקרב זה מפקד פלוגה מגדוד השריון הפיקודי 181, שנשלח לסייע לסירת. המקורות הסוריים התייחסו לקרב ואסט של 'פלוגות ההגנה' שהונחתו במקום, אך לא היה קרב אחר באזור ואסט באותו היום שניתן ליחסו לכוח המונחת מלבד המארב בצומת חרמונית. המידע הזה תומך במחקר של ד"ר ברגר, המצביע לראשונה על קשר ברור בין ההנחתה הסורית ליד ואסט ולמארב הסורי שפגע שש שעות לאחר מכן בסירת חטיבה 7 בצומת חרמונית.

באירוע השלישי נתקלו במפתיע כוחות מחטיבה 679 - שנעו מדלהאמיה לכיוון מזרח בבוקר ה-10 באוקטובר - בכוח קומנדו סורי, שהציב מארב לטנקים בעורף כוחות צה"ל בגזרת רמת'ניה. לגזרה הזו הגיעו כוחות צה"ל בסוף היום הקודם. אנשי הקומנדו שהסתרו בקלעת עין אל-חכם, מדרום לתל יוסיפון, ירו מטולי RPG, ואילצו את אנשי השריון להילחם נגדם, זאת לאחר שפגעו בחמישה טנקים מטווח קצר מאוד. לגדוד 82 היו חמישה הרוגים במארב. לאחר שספגו אנשי הכוח הסורי אבדות מכוח השריון של חטיבה 679, הם נסוגו מן השטח לכיוון מזרח באופן מאורגן.

לא ברור מי היו אנשי הקומנדו האלה, אך קיימות שתי אפשרויות: הראשונה - אלה היו אנשי קומנדו שהונחתו במסוקים ב-9 באוקטובר ממערב לעין זיוון, ונסוגו לכיוון

דרום-מזרח; השנייה - אלה היו לוחמים מגדוד 412 מחטיבת 'חטיין' של 'צבא השחרור הפלסטיני', שפעל בפיקודה של דיוויזיה חי"ר 9. ייתכן שכוח מן הגדוד הזה פעל בגזרה הזו עד צהרי ה-10 באוקטובר, ואחר כך נסוג לשטח הסורי.

על-פי מידע נוסף שחשף ד"ר ברגר במחקרו, המתבסס גם הוא על ראיונות עם לוחמים שלחמו ברמת הגולן, נראה כי ב-9 באוקטובר בשעה 10:00 בבוקר התקיף כוח סורי קטן במרב"טים RPG את היחידה הלוגיסטית של גדוד תותחנים 822, שהייתה ערוכה ממצר לגדוד. מדובר כנראה בכוח שהונחת ב-06:30 בבוקר מן המסוק היחיד באל-דלווה (לוחמי "אל-צאעקה"?). או בהסתברות נמוכה יותר בכוח שהנחיתה מאוחר יותר קבוצת המסוקים השלישית. הכוח הסורי נסוג לאחר שנורו לעברו פגזים משני תותחי פריסט שהופנו לאחור. לא נעשה כל מאמץ לרדוף אחר הכוח הזה, מאחר שהגדוד היה עסוק באותה עת בירי לכיוון מזרח ובסיוע לחטיבה 7, שניהלה לחימה באותה עת נגד הכוחות הסוריים שתקפו בגזרת החרמונית ובפתחת קוניטרה.

על-פי הראיונות עם לוחמי חטיבת גולני וסיירת מטכ"ל שהשתתפו בקרב עם אנשי הכוח שהונחת בצומת נפאח', היו אלה לוחמי כוח 'אל-צאעיקה' שנחתו ליד כפר נפאח'. הם היו לבושים ברישול ולא במדים מנומרים כמו אנשי הכוחות המיוחדים של 'פלוגות ההגנה', וצוידו באמל"ח חי"ר רגיל.

המרואינים שנטלו חלק בקרב הזה, לא דיווחו על שימוש שנעשה במרב"טים נגדם במהלך הקרב. הלוחמים האלה לא הפגינו רמת לחימה גבוהה, ומתחקור בשטח של השבויים שנתפסו נראה כי הם קיבלו תדרוך כללי בלבד בנוגע למשימתם, ולא היו מוכנים אליה בצורה מספקת. מנגד, הלוחמים הסורים שנהרגו בקרב מול סיירת חטיבה 7 ליד צומת חרמונית היו לבושים במדים מנומרים, וצוידו בנשק אישי חדש ובמרב"טי RPG. בשטח אף נמצאו מכשירי קשר קטנים שאפיינו את יחידות העילית הסוריות.

על-פי התנהגותו של הכוח שנחת באזור ואסט, ניתן להעריך כי לאחר נחיתתו עסקו אנשיו במשימות סיור ומודיעין. זאת מאחר והייתה להם נקודת תצפית טובה על כל המרחב ממקום הימצאם, וייתכן שהם העבירו דיווחים על פעילות כוחות צה"ל בגזרה. בעקבות זאת החלו ירי ארטילרי ותקיפות אוויריות סוריות עליהם. ההיתקלות שהייתה עם כוחות צה"ל בצומת חרמונית מצביעה על הכנת מארב מתוכנן היטב, שבו פגעו מטולי ה-RPG של כוח הקומנדו הסורי בחמשת נגמ"שי הכוח של סיירת חטיבה 7 מטווחים קרובים וגרמו להשמדתם. הלוחמים הסורים הפגינו בקרב הזה תעוזה רבה; נהרגו עשרות לוחמים סורים, אף אחד מהם לא נפל בשבי. חלק מהכוח הסורי נראה נסוג באופן מאורגן לכיוון סוריה. תעוזתם של לוחמי 'פלוגות ההגנה' הייתה ביטוי

מוחשי לסיסמתם: "הפרשים" (או האבירים)³⁰ ימותו ולא ייכנעו". אף שזהות הכוח שפעל נגד כוחות חטיבה 679 בבוקר 10 באוקטובר אינה ברורה, יש לציין כי גם הוא פעל במתכונת דומה - נועזת, מחושבת וסדורה, והוא נסוג לשטח הסורי בהצלחה. מלבד לוחמיו שנהרגו, אף לוחם ממנו לא נפל בשבי. סביר להניח כי משימתם המקורית של הכוחות האלה שהונחתה הייתה לפגוע בעורפם של כוחות צה"ל, שהיו אמורים לסגת בעקבות ההתקפות המקבילות של דיוויזיה משורינית 1 ושל דיוויזיה חי"ר 7, ולסייע לדיוויזיות להשתלט על צירי התנועה וכנראה גם על התלים שבגזרה, ובכלל זה על תל אביטל. בכך הם קיוו לזכות בתהילה דומה לזו שזכו בה לוחמי הכוחות המיוחדים של עלי חיידר שהשתלטו על מוצב חרמון. אולם משזה לא קרה, וההתקפה הסורית נבלמה וכשלה הן בגזרת דיוויזיה חי"ר 7 והן בגזרת דיוויזיה משורינית 1, הם נצטוו לחזור, ובעקבות כך ביצעו את כל מה שיכלו לבצע במצב הזה. שני אירועי הלחימה שתוארו לעיל (בצומת חרמונית ובקלעת עין אל-חכם) מדגישים את העובדה כי מדובר בכוחות עילית, שהיו מאומנים היטב וידעו להילחם בכוחות השריון של צה"ל באמצעות ביצוע מארבים מוצלחים בשטח. הסגת הכוחות הייתה ככל הנראה למורת רוחו של מפקדם רפעת אל-אסד, שעל-פי אחד המקורות הסוריים התעקש להמשיך בלחימה, וסירב להסכים להפסקת האש במלחמה עד להחזרתה של קוניטרה לשליטה סורית.³¹

מבצעי ההנחתה ב-9 באוקטובר – נקודת המבט הסורית והערבית

תמונה שונה במקצת של האירוע מתקבלת מן המקורות הסוריים, הפלסטיניים והעיראקיים שפורסמו במהלך השנים שלאחר המלחמה.³² על-פי המקורות האלה ביצעו שמונה מסוקים סוריים הנחתות בשני מקומות נפרדים - בכפר נפאח' ובואסט ב-9 באוקטובר בשעות הבוקר המוקדמות. ההנחתה בכפר נפאח' נועדה לסייע למאמץ של דיוויזיה משורינית 1 להשתלט על המקום שבו נמצאה מפקדת כוחות צה"ל. על-פי המקורות האלה הנחתו ארבעה מסוקים סוריים בקרבת כפר נפאח' כוח של לוחמים פלסטינים מגדוד 'אל-צאעיקה' ח'אלד אבן אל-ואליד, שפעל בפיקודו של הצבא הסורי, יחד עם כוחות מיוחדים סוריים של 'פלוגת ההגנה' - יחידת העילית של הצבא הסורי. על-פי המקורות הסוריים נגרמו להנחתה הזו אבדות גדולות במסוקים ובלוחמים, וזאת כתוצאה מאי-ביצוע הכנה ארטילרית מספקת לאזור ההנחתה.

המקורות הסוריים מאשרים כי מטוסי חיל האוויר הפילו מסוק אחד מן הכוח הזה וביצעו התקפה על מסוק נוסף. הדבר קרה מיד לאחר שהמסוקים הסוריים הנחיתו את הכוחות בצומת נפאח' והמריאו כדי לחזור לבסיסם. מפקד הטייסת, מוקדם (סגן-אלוף) עדנאן אל-חאג' ח'דר, הטיס את המסוק שהופל. הוא נפצע ברגליו והפך לשבוי בידי כוחות צה"ל יחד עם עוד שניים מאנשי צוותו.³³

על-פי המקורות האלה נתקלו המסוקים שעמדו לבצע את ההנחתה בכפר נפאח' באש מן הקרקע, שכאמור אף פגעה באחד מהם, וגרמה לכמה נפגעים שנמצאו בו. למרות זאת ביצע הטייס את המשימה בהצלחה, וחזר בשלום לבסיסו. אנשי צוות המסוק ראו לאחר המראתם את לחימת הכוח שהונחת על הקרקע, שכאמור נפגע קשות בלחימתו נגד כוחות צה"ל. על-פי המקורות הפלסטינים ניהל כוח 'אל-צאעיקה' קרב קשה עם כוחות צה"ל, שבמהלכו נהרגו 38 לוחמים מאנשיו (בכלל זה מפקד הכוח), ותשעה נוספים נשבו. השאר הצליחו לסגת לאחר שהייה של כמה ימים בשטח. הייתה זו הנחתת התאבדות, שכן עד מהרה כוחות צה"ל שנמצאו במקום זיהו את הכוח המונחת והתקיפו אותו.

המקורות הסוריים מאשרים כי ארבעה מסוקים סוריים אחרים, שהנחיתו כוח של הכוחות המיוחדים מ'פלוגת ההגנה', ביצעו את ההנחתה בואסט.³⁴ על-פי המקורות הסורים³⁵ כשהתקרבו המסוקים למקום ההנחתה ראו הטייסים ומפקד הכוח, חסן טראף, את הטנקים של צה"ל הנמצאים בקרבת מקום, ולמרות זאת הם החליטו להנחית את הכוח כמתוכנן, להילחם בכוחות צה"ל ולהשמידם. על-פי המידע הזה הביטו חיילי צה"ל במסוקים שחלפו מעל לראשיהם כדי לזהותם, וכאשר הם הבינו שאלה מסוקים סוריים, זה היה כבר מאוחר מדי. המסוקים נחתו במהירות, והכוחות החלו בקרב - החיילים הסורים תקפו ישירות את כוחות צה"ל, ושיגרו לעברם את רקטות הנ"ט, שגרמו לטנקים של צה"ל להידלק בזה אחר זה. כמו כן התקיפו בלהבירות את עמדות ההגנה המבוזרות של צה"ל. לחימת הכוח הסורי הסתיימה בתוך זמן קצר - הכול בוצע בדיוק רב, במהירות ובשיתוף פעולה. מפקד הכוח ניהל את הלחימה. לוחמיו היו מיומנים, הם פעלו ללא פחד וללא היסוס, והשתמשו בכלי נשקם במקצועיות, זאת בניגוד ללחימה של צה"ל שלא הייתה מאורגנת.

כאשר כוחות צה"ל החלו להתעשת, הגביר הכוח הסורי את לחימתו. מפקד הכוח הסורי ארגן את הלוחמים ללחימה מולם, וסיכל את ניסיונותיהם של כוחות צה"ל להתמודד מול הכוח הסורי. במהלך הלחימה נהרג מפקד הכוח, ונגרמו לכוח הסורי אבדות רבות. מותו של מפקד הכוח הגביר את נחישות הכוח הסורי, שנלחם בגבורה ובעוז בגזרה הזו. בסיום הקרב חזרו הלוחמים הסורים המנצחים לבסיסם. כאמור לוחמי

הקומנדו של 'פלוגות ההגנה' נחשבו לכוח צילית של הקומנדו בצבא הסורי. הם אומנו כהלכה והיו בעלי יכולת קרבית גבוהה ומוטיבציה רבה.

הסורים משתבחים בלחימת הכוח בקרב הזה, אך בפועל היו הדברים בשטח שונים במידה לא מעטה. בניגוד להנחתה שהתבצעה בכפר נפאח', לא נתקל הכוח הזה בהתנגדות מצד כוחות צה"ל, לא במהלך הנחתתו ולא לאחריה. זאת בעיקר משום שכוחות צה"ל לא זיהו את ההנחתה הזו בזמן אמת, כפי שזוהתה ההנחתה בכפר נפאח'. אמנם הכוחות שפעלו בנתיב חדירתם וטיסתם לכיוון מערב צפו במסוקים, כולל מפקדת חטיבה 7 שבקרבתה הם חלפו, אך הם לא צפו בנחיתתם בפועל, והיא לא דווחה לגורם כלשהו בשטח. לכן כוחות צה"ל לא נקטו מהלכים נגד ההנחתה הזו, כפי שאירע בנפאח'. נראה כי לאחר הנחתתו נערך הכוח הזה בשטח כדי לבצע את משימתו המתוכננת, שנועדה בין היתר לשבש ולשתק את תנועת כוחות צה"ל בצירים שבגזרת פעולתו על-פי הדוקטרינה ולסייע לכוחות השריון הסוריים עם תחילת התקפתם. לא ידוע אם היו לכוח הזה משימות תקיפה נגד יעדים ספציפיים כמו מפקדת אוגדה 36 למשל, בתל שיבאן, לשם דילג חפ"ק האוגדה ב־7 באוקטובר, או מפקדת חטיבה 7, שהייתה ממוקמת בשיפולי תל בראון, לא הרחק מאזור ההנחתה בח'רבת פוראן. בכל אופן תרחישים כאלה לא התממשו, ונראה שהכוח ביצע תצפית ודיווח על יחידות צה"ל שפעלו באזור.

אמנם בואסט לא הייתה לחימה, אך לחימת הכוח שנחת בואסט כפי שהסורים תיארו, יכולה להתאים לאופן שבו נלחם הקומנדו הסורי בהיתקלות עם כוח של סירת חטיבה 7 בצומת חרמונית, שהתרחשה כמה שעות לאחר נחיתתם. מידע נוסף מן המקורות הסוריים המתייחס ללחימת הכוח הסורי שהונחת בואסט עם סירת חטיבה 7, מתאר היתקלות של כוח מ'פלוגות ההגנה' בגזרת הלחימה הצפונית בכוח ממוכן של צה"ל, שכלל נגמ"שים. פלוגת הסיור של חטיבה 7 הייתה הכוח הממוכן היחיד עם נגמ"שי M-113 באזור ואסט-חרמונית שהותקף באותו היום על ידי הקומנדו הסורי (באזור נמצאו גם נגמ"שים של גדוד 75 מחטיבה 7, אך הם לא היו מעורבים בלחימה). במהלך הקרב שהתפתח ראו הלוחמים הסורים את חיילי צה"ל שברחו מנגמ"שיהם, וירו בהם במקלעיהם.³⁶

מקור אחר מתאר את גבורתם של לוחמי 'פלוגות ההגנה' במלחמה: "הם נחתו במסוקיהם, באמצע היום ומעל לכוחות האויב, ומאחורי קווי החזית שלו, והפתיעו אותו בלחימה מסוג חדש שלא התכוונן לה קודם. הם שיתקו את תנועותיו וגרמו לבהלה בשורותיו, השמידו את כלי הרכב שלו וגרמו לו לאבדות רבות".³⁷ לוחמי הקומנדו של

'פלוגות ההגנה', שביצעו הנחתות ממסוקים בכפר נפאח' ובואסט שממערב לקוניטרה, הסבירו מה הכוונה ב"לחימה מסוג חדש". לדבריהם הם הצליחו במלחמה הזו לבצע שינוי יסודי בשיטות הלחימה הטקטיות באשר ל"כיבוש השטחים החשובים והנקודות בעלות החשיבות המבצעית על-ידי פעולות קומנדו". זאת מאחר שהנחתת כוחות מעל מפקדות צה"ל ובעומק השטח במהלך שעות היום הייתה עיקרון חדש בלחימה, שגרם לשבר גדול בקרב כוחות צה"ל.³⁸

מפקד המבצע, נקיב (סרן) חסן טראף, תושב לאדקיה שהשתייך ל'פלוגות ההגנה', זכה לאחר מותו בעיטור הגבוה 'גיבור הרפובליקה' על אומץ לבו, והועלה לדרגת רא"ד (רב-סרן).³⁹

מקורות עיתונאיים סוריים לא רשמיים מסרו כי כוחות הקומנדו של רפעת אל-אסד היו אמורים לקחת חלק בהשתלטות על תלים בעלי חשיבות אסטרטגית ברמת הגולן כמו תל פרס ותל אבו נידא (אביטל).⁴⁰ אמנם כוחות השריון הסוריים שתקפו באותו היום היו אמורים לחבור אליהם (לפי אחד המקורות הייתה דיוויזיה ח"ר 7 אמורה לכבוש את תל אבו נידא) וכנראה להסתייע בהם בביצוע משימותיהם, אך מאחר שהתקפתם נכשלה כבר בשעות שלפני הצהריים, וכוחות השריון הצטוו לסגת, יש להניח שגם משימותיהם של כוחות הקומנדו התבטלו, והם הצטוו במקביל לחזור לשטח הסורי. ייתכן שגם כישלון ההנחתה בכפר נפאח' תרם להחלטה הזו של הסורים.

על-פי המקורות הסוריים נגרמו לכוחות המיוחדים של 'פלוגות ההגנה' אבדות רבות

חיילי ח"ר/קומנדו סורים ממתניים במארב עם מטולי RPG לשריון של כוחות האיב (צה"ל)

במהלך הלחימה נגד כוחות צה"ל במבצעים האלה שכונו על-ידם מבצעי התאבדות.⁴¹ על-אף שצוין במקורות הסוריים כי הכוחות המיוחדים של 'פלוגות ההגנה' ביצעו מבצעי הנחתה ממסוקים בכפר נפאח' ובואסט, המקורות הסוריים מתייחסים רק ללחימתם בואסט, ואילו ההתייחסות ללחימה בכפר נפאח' היא בעיקרה ממקורות פלסטיניים. קיימת רק התייחסות סורית רשמית אחת לכישלון המבצע בנפאח': "בשל אי-ביצוע הכנה ארטילרית באזור ההנחתה, נגרמו אבדות רבות למסוקים ולכוחות ההנחתה הידידותיים", כלומר לכוחות 'אל-צאעיקה'.⁴²

תרומת המחקר של ד"ר יוסף ברגר

על-פי מחקרו של ד"ר ברגר אותרו ב-9 באוקטובר שתי הנחתות של מסוקים נושאי כוחות קומנדו שלא היו ידועות לדרגי הפיקוד השונים בצה"ל בזמן אמת - הראשונה של כארבעה מסוקים בקרבת ואסט, והשנייה של כשלושה מסוקים ממערב לקיבוץ עין זיוון. גם הנחתת הכוח באל-דלווה על-ידי המסוק שנפגע מירי מן הקרקע והתפצל מן המטס שנחת בצומת כפר נפאח' לא הייתה ידועה על-פי המחקר הזה. מן הסיבה הזו לא טיפלו כוחות צה"ל בכוחות האלה לאחר נחיתתם בשטח, כפי שעשו זאת בהנחתה שהתבצעה ליד כפר נפאח'.

בכל הפרסומים הישראליים שפורסמו מאז (ובכלל זה תולדות מלחמת יום הכיפורים שפרסמה מחלקת ההיסטוריה של צה"ל) יש התייחסות להנחתה אחת בלבד - זו שהתבצעה באזור כפר נפאח', ונגדה נוהלה לחימה מיד עם ביצועה. לעומת זאת, להנחתה באזור ואסט ולהנחתה השלישית ממערב לקיבוץ עין זיוון, אם אכן התבצעה (לא נמצא אישור מן המקורות הסוריים והערביים להנחתה הזו שאותרה במחקר זה), לא הייתה התייחסות בפועל מצד כוחות צה"ל בעת ביצועה, ולכן גם אין התייחסות אליהן במרבית הכתובים שהתפרסמו מאז, במיוחד באלה המייצגים באופן רשמי את צה"ל.⁴³

על-אף שחדירות המסוקים הסוריים בוצעו בשעות היום, וכוחות צה"ל בגזרות השונות צפו בהן, לא נוצרה באף מפקדה תמונת מודיעין ברורה וממוקדת בתחום הזה, שהייתה יכולה ליצור התרעה עבור כוחות צה"ל בדבר הימצאות כוחות קומנדו בגזרות שבהן הם הונחתו (ליד ואסט, באל-דלווה ואולי ממערב לקיבוץ עין זיוון). לכן היתקלות כוחות צה"ל בהם בהמשך הייתה הפתעה עבורם, וגרמה לאבדות רבות.

המחקר הזה גם תרם לחשיפת מידע חדש על הצד הסורי במלחמה בכמה נושאים:
א. סד"כ הכוחות שהפעילו הסורים במלחמה במשימות קומנדו: הכוחות הסוריים,

שכללו את הכוחות המיוחדים (היחידות המיוחדות) ואת כוחות הקומנדו של 'פלוגות ההגנה' והכוחות הפלסטיניים, שכללו את כוחות 'אל-צאעיקה' ואת כוחות חטיבת 'חטיין' מצבא השחרור הפלסטיני.

ב. הכוונה להנחית בתחילת המלחמה כוח קומנדו גדול בפתחת אל-על, הנחתה שכמעט התבצעה כדי לבודד את רמת הגולן ולמנוע מכוחות צה"ל להגיע לזירת הלחימה.

ג. המעורבות של היועצים הסובייטים בלחימת הכוחות הסוריים, במיוחד לחימת חטיבת טנקים 81 בקרב בעמק הבכא ב-9 באוקטובר.

ד. זיהוי סוג הטנקים של חטיבת טנקים 81 כטנקים מסוג T-55 ולא כטנקים מסוג T-62, בעוד טנקי T-62 היו שייכים לגדודי הטנקים של 'פלוגות ההגנה' שנלחמו בגזרות קוניטרה ועמק הבכא.

ה. סוגיית מותו של מפקד הדיוויזיה חי"ר 7, עמיד עמר אל-אברש⁴⁴ - מועד מותו (האם נהרג ב-8 או ב-9 באוקטובר) וסיבת מותו (האם נהרג מאש כוחות צה"ל או על-ידי גורמים סוריים). על-פי המידע החדש הופתע מפקד הדיוויזיה מכך שאחת החטיבות שבפיקודו החלה בתנועה מבלי שקיבלה הוראה ממנו. כשהוא בירר את העניין לאחר הקרב עם מפקד החטיבה, מסר לו האחרון כי ההוראה הגיעה מן המפקדה העליונה. נראה כי הכוונה הייתה לחטיבת טנקים 81, מכיוון שהיא השתייכה לעתודה המטכ"לית של הצבא הסורי. על-פי המידע הזה השמידו כוחות צה"ל באופן מוחלט את החטיבה, מאחר שהיא נעה בעיתוי לא מתאים ונכנסה לקרב באופן לא נכון (על-פי זיכרונות המתרגם הרוסי פוליקאנוב, ששירת בחטיבה זו באותה עת והשתתף בקרב, הושמדו כ-80 אחוזים מן החטיבה הזו בקרב ב-9 באוקטובר).⁴⁵

בעקבות כך התקשר מפקד הדיוויזיה לאסד עצמו, והטיח בו דברים קשים בעקבות התערבותו בניהול הקרב של הדיוויזיה. בין השאר הוא אמר לו: "אתה בסך הכול נהג (במקור שופיר) של מטוס מיג-17, ומה אתה מבין בניהול קרבות". אסד הזהיר אותו שיבוא אתו חשבון, ושלח אליו קציני ממוצא עלאווי בדרגת עמיד (תא"ל), כדי שידון עמו בנוגע להחלטה הזאת. על-פי המידע הזה הרג הקציני את מפקד הדיוויזיה במהלך הדיון ביניהם, שהתנהל בנושא מול מפת גזרת הקרב. על-פי מקור אחר אירע הדבר לפני תחילת ההתקפה.⁴⁶ בעקבות זאת פרסם המשטר כאילו מפקד הדיוויזיה התאבד, זאת על-אף שהיה ידוע כי ההתאבדות אסורה על-פי אמונתו הדתית.

ו. האופן שבו הפעילו הסורים את הכוחות במשימות הקומנדו. בשלב הראשון של המלחמה הופעלו כוחות של היחידות המיוחדות של עלי חידר וכוחות מחטיבת 'חטיין' של 'צבא השחרור הפלסטיני'. הצלחת היחידות המיוחדות במבצע כיבוש

החרמון העלתה את קרבן בצבא ובסוריה בכלל והובילה להתעצמות משמעותית בתחום הזה בשנים שלאחר המלחמה.

בהמשך הלחימה ברמת הגולן הופעלו כוחות קומנדו אחרים מארגון 'אל-צאעיקה' הפלסטיני ומ'פלוגות ההגנה' של רפעת אל-אסד. כוחות 'פלוגות ההגנה' הופעלו גם ב-9 באוקטובר וגם בהמשך הלחימה נגד כוחות צה"ל במובלעת (קרוב מזרעת בית ג'ן ב-13-14 באוקטובר), בשעה שכמה גדודים של היחידות המיוחדות לא הופעלו ללחימה בחזית. נראה שהייתה זיקה כלשהי בין 'פלוגות ההגנה' לבין כוחות 'אל-צאעיקה' שפעלו יחד בהנחתה ב-9 באוקטובר.

מסקנות ולקחים

מן המידע שהוצג לעיל ניתן ללמוד כי הסורים תכננו להפעיל ואף הפעילו כוחות קומנדו או כוחות מיוחדים באופן נרחב יותר ממה שהיה ידוע בישראל, הן בזמן המלחמה והן בשנים שלאחר המלחמה, ולכן המרכיב הזה במלחמת יום הכיפורים אינו מתואר בצורה מספקת בספרות שנכתבה מאז.

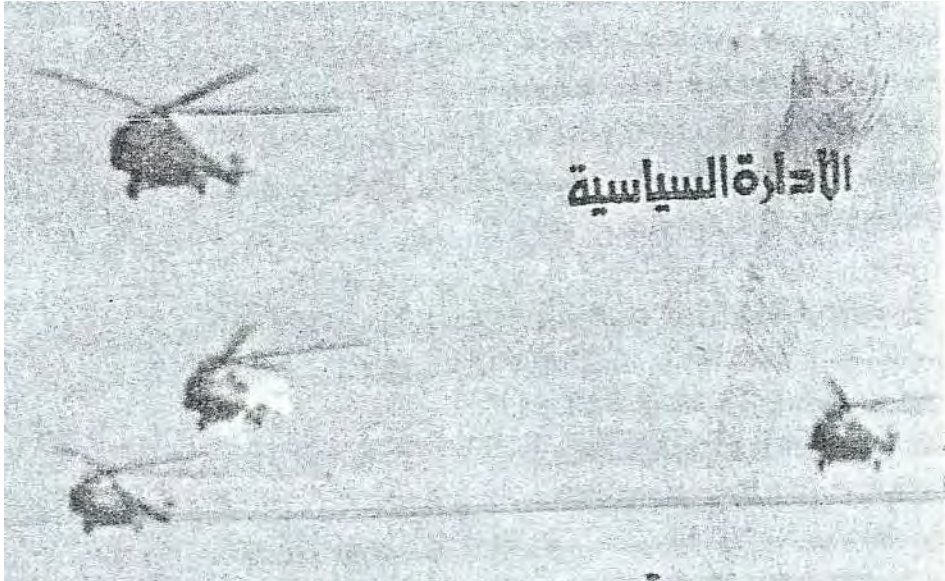
בנוסף, מחקרו של ד"ר ברגר מבליט לקחים חשובים, המצביעים על כך שמערכת גדולה - כמו כוחות צה"ל שנלחמו ברמת הגולן - הייתה ממוקדת בעיקר בלחימה נגד הכוחות הסורים שחדרו קרקעית. על אף שרבים צפו במסוקים שחדרו, לא היה גורם אחד במערכת שניתח את המידע על תנועות המסוקים, שנצפו מכל האתרים, דווחו ברשתות הקשר, והגיע למסקנות המתבקשות בעקבות הבנת תכנית הפעולה הסורית. רק במקרה אחד - בהנחתה ובקרב בכפר נפאח' - נראתה הגעת המסוקים ונחיתת הכוח הסורי, ובעקבות זאת פעלו כוחות צה"ל, כולל מטוסי חיל האוויר. כוחות צה"ל לא הגיבו בזמן אמת להנחתות הנוספות שבוצעו באותו היום בגזרות הסמוכות, על-אף שהן התבצעו בשעות הבוקר, וכוחות צה"ל שפעלו במרחב צפו בתנועת המסוקים מבלי לראות את ההנחתות עצמן. כתוצאה מכך היו ההיתקלויות של כוחות צה"ל בכוחות הסוריים המונחתים בלתי צפויות ומפתיעות, ונגרמו לכוחות צה"ל אבדות רבות.

ניתוח המידע בזמן אמת באמצעות כלים המאפשרים למצוא מתאמים והצלבה בין הדיווחים השונים, יכולים לסייע ליצור תמונת מודיעין ותמונת מצב עדכנית ולהעריך את מגמת המשימות המתוכננות של האויב, ובכך גם להתריע על חדירת כוחות לתוך השטח באיגוף אנכי.

מלבד הצלחת כיבוש החרמון בתחילת המלחמה, לא זכו הנחתות הקומנדו שביצעו הסורים ברמת הגולן במהלך המלחמה להצלחות משמעותיות בשטח, ולא השפיעו כלל

על מהלכה. נשיא סוריה, חאפז אל-אסד, שהכיר היטב את צבאו וידע מהן יכולותיו, הבין כי התקפת צבאו המפתיעה ברמת הגולן נכשלה, ולא השיגה את מטרתה - שחרור רמת הגולן, למרות יתרון ההפתעה והמאמצים של כוחותיו המשוריינים ויחידות העילית של הקומנדו הסורי.

גף מסוקים סוריים בפעולה

חיילי קומנדו של 'פלוגות ההגנה' בעת אימוניהם

מקורות

מקורות בעברית

- אור, אורי, אלה האחים שלי, תל אביב 2013.
אורן, אלחנן, תולדות מלחמת יום הכיפורים, תל אביב 2004.
אשר, דני, הסורים על הגדרות, תל אביב 2008.
ברקאי, אבירם, על בלימה: סיפורה של חטיבה 188 במלחמת יום הכיפורים, תל אביב 2009.
גבעתי, משה, המערכה בחרמון, תל אביב 2015.
גולן, שמעון, מלחמה ביום הכיפורים, תל אביב 2013.
דובר צה"ל, רמת הגולן, תל אביב 1981.
ואלך, יהודה, יצחקי, אריה וליסק, משה (עורכים), אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל: עשור שלישי, ירושלים 1983.
מלובני, פסח, מצפון תפתח הרעה, צבא סוריה - עלילותיו ומלחמותיו - מבט מדמשק, תל אביב 2014.
סהר, אילן, עד קצה היכולת: חטיבה 7 במלחמת יום הכיפורים, תל אביב 2013.
קהלני, אביגדור, עז 77, ירושלים 1976.
שיחה של פסח מלובני בנושא עם רע"ן היסטוריה בחיל האוויר, 2016.

מקורות באנגלית

- Josef Berger: "Identifying Unknown Syrian Landings During the Yom Kippur War Through Route-Analysis", 2016.
<https://goo.gl/xgzS9d>
Josef Berger: Interactive Map of the Syrian Helicopters Landings During the Yom Kippur War, 2016.
<http://goo.gl/h955wO>

מקורות בערבית

- אל-ג'נאבי, לואא' (אלוף) חאזם צאלח, משימה בגולן.
אל-כסאן, ג'אן (עורך), מה קרה בתשרין, סיפורי קרבות מהמלחמה, דמשק 1974, עמ' 101-104.
אליאס, עמיד רזק, המהלך לשחרור הגולן, דמשק 2007.
בדואן, עלי, רמת הגולן - דרך השלום, דרך המלחמה, דמשק 2004.
טלאס, עמאד מוסטפא, מראת חיי, כרך ג, דמשק 2003.
משרד ההגנה הסורי, תולדות הצבא הערבי הסורי, חלק ג, דמשק 2004.
חמדון, וליד: זכרונות ודעות, דמשק, 2007.
אתרים באינטרנט המתייחסים ללחימת פלוגות ההגנה במלחמת יום הכיפורים.
כתבות שהתפרסמו בנושא פעילות הכוחות הסוריים במלחמת יום הכיפורים ב-1973, ראיונות וזיכרונות של קצינים וחיילים סורים - טייסים ולוחמי הכוחות המיוחדים והקומנדו שנטלו חלק במבצעים השונים - שהתפרסמו בעיתונות הסורית (בפרסום הדו-שבועי ג'יש אל-שעב (צבא העם), שמוציא לאור אגף האכווה הפוליטית של הצבא הסורי, ובעיתונים הסוריים היומיים תשרין, אל-תורה ואל-בעת', מאז 1974, בדרך כלל מתפרסמים לרגל יום השנה למלחמה, ואתרים שונים באינטרנט.
אתרים פלסטיניים באינטרנט, המתייחסים להשתתפות כוחות פלסטיניים במלחמת יום הכיפורים בחזית המצרית ובחזית הסורית, וכן פרקים רלוונטיים בספרים העוסקים בכוחות צבאיים פלסטיניים.

מקורות ברוסית

- פוליקאנוב, ולדימיר, מתרגמים במלחמה, סנט פטרסבורג 2014.
אלכסנדר רוזין: הצי הסובייטי במלחמת יום הכיפורים ב-1973.
אתר באינטרנט: <http://alerozin.narod.ru/oktobr.htm>

הערות

- 1 ד"ר יוסף ברגר - יוזם המחקר ואיש חיל האוויר לשעבר, ששירת בהגנה האווירית במלחמת יום הכיפורים. ד"ר ברגר הוא כיום פיזיקאי ויזם היי-טק בעמק הסיליקון בארצות הברית. ראו מחקרנו בנושא נתיבי החדירה של מטוסי קרב ומסוקים סוריים לרמת הגולן במלחמת יום הכיפורים.
- Josef Berger, "Identifying Unknown Syrian Landings During the Yom Kippur War Through Route-Analysis", 2016. באתר <https://goo.gl/xgzS9d> ומפה אינטראקטיבית של האירועים באתר <http://goo.gl/h955wO>
- 2 אלוף-משנה (בדימוס) פסח מלובני - מחברו של הספר **מצפון תפתח הרעה, צבא סוריה - עלילותיו ומלחמותיו - מבט מדמשק**, תל אביב 2014.
- 3 עיתונות זו נמצאת במאגר העיתונות הערבית במכון דייך באוניברסיטת תל אביב
- 4 מזיכרונות איש הכוחות המיוחדים ששירת בגדוד 133.
- 5 ואלך, יהודה, יצחקי, אריה וליסקי, משה (עורכים), **אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל: עשור שלישי**, ירושלים 1983, עמ' 47.
- 6 עלי בדואן, **רמת הגולן - דרך השלום, דרך המלחמה**, דמשק 2004, עמ' 71; עלי בדואן, **הפליטים הפלסטינים**. <http://www.kitabat.info/print.php?id=6054>. ראו גם מאמרים נוספים שלו וכן אתרים נוספים - סוריים ופלסטיניים; לואא' חאזם צאלח אל-ג'נאבי, **משימה בגולן**. <http://www.arabic-army.com/t8202-topic>
- 7 ארוע זה פורסם גם במאמרים נוספים במרשתת, באתרים סוריים ופלסטיניים שונים. ראו אתרים פלסטיניים שונים העוסקים בצבא השחרור הפלסטיני (צש"פ). <http://www.palestinapedia.net>
- 8 עמאד מוסטפא טלאס, **מראת חיי**, כרך ג, דמשק 2003, עמ' 685; אתר על חיל האוויר וההגנה הסורים במלחמת 1973; באתר <http://defense-arab.com/vb/threads/20129>. לפי מקורות ישראליים היו לסורים ערב המלחמה כ-45 מסוקים. ראו אורן אלחנן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, תל אביב 2004, עמ' 11. על-פי מודיעין חיל האוויר היו לסורים בתחילת המלחמה 50 מסוקים שהיו ערוכים בשלוש טייסות. ראו משה גבעתי, **המערכה בחרמון**, שער שני, תל אביב 2015, עמ' 92.
- 9 משרד ההגנה הסורי, **תולדות הצבא הערבי הסורי**, כרך ג, דמשק 2004, עמ' 63-64, 83.
- 10 מזיכרונות איש הכוחות המיוחדים ששירת בגדוד 133. <https://ar-ar.facebook.com/syriaremain/posts/662184687148065>
- 11 ראו ריאיון של המתרגם ולדימיר פוליקאנוב בטלוויזיה. <https://www.youtube.com/watch?v=ocRCBiJ1M1Q>
- 12 חלק ג, סנט פטרסבורג 2014. אלכסנדר רוזין; **הצי הסובייטי במלחמת יום הכיפורים ב-1973**. אתר באינטרנט <http://alerozin.narod.ru/oktovr.htm> וליד חמדות; **זיכרונות ודעות**, עמ' 140.
- 12 משרד ההגנה הסורי, **תולדות הצבא הערבי הסורי**, חלק ג, דמשק 2004, עמ' 107-110; עמאד מוסטפא טלאס, **מראת חיי**, כרך ג, חלק ב, דמשק 2003, עמ' 713-720; משה גבעתי, **המערכה בחרמון**, תל אביב 2015. הנושא מופיע בכתבות רבות בעיתונות הסורית שהתפרסמו בשנים שלאחר המלחמה.

מבצעי הקומנדו והכוחות המיוחדים הסורים ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים

- 13 עמיד רזק אליאס, **המהלך לשחרור הגולן**, דמשק, 2007, עמ' 146-147; אתר פלסטיני העוסק בצבא השחרור הפלסטיני (צש"פ).
- 14 <http://www.palestinapedia.net>; זיכרונותיהם של טייסי מסוקים סורים שנטלו חלק במבצע, אל-תזורה, 8.10.1982.
- 15 משרד ההגנה הסורי, **תולדות הצבא הערבי הסורי**, חלק ג, דמשק 2004, עמ' 63-64.
- 16 שם, עמ' 103; עמאד מוסטפא טלאס, **מראת חיי**, כרך ג, חלק ב, דמשק 2003, עמ' 704-705, 707.
- 17 אתר פלסטיני העוסק בצבא השחרור הפלסטיני (צש"פ). <http://www.palestinapedia.net>.
- 18 הפרק הזה מבוסס על כמה מקורות: משרד ההגנה הסורי, **תולדות הצבא הערבי הסורי**, חלק ג, דמשק 2004, עמ' 122-124; אתר פלסטיני העוסק בצבא השחרור הפלסטיני (צש"פ).
- 19 זיכרונות טייסי מסוקים סוריים שנטלו חלק במבצע, אל-תזורה, 8.10.82.
- 20 משרד ההגנה הסורי, **תולדות הצבא הערבי הסורי**, חלק ג, דמשק 2004, עמ' 163, 177; עלי בדואן, **רמת הגולן - דרך השלום, דרך המלחמה**, דמשק 2004, עמ' 71; עלי בדואן, **הפליטים הפלסטינים**. <http://www.kitabat.info/print.php?id=6054>; לואא' חאום צאלח אל-ג'נאבי, **משימה בגולן** <http://www.arabic-army.com/t8202-topic>; זיכרונות טייסי מסוקים סורים שנטלו חלק במבצע, אל-תזורה, 6.10.82, 7.10.89, 8.10.90 וכן ב-תשרין, 6.10.80. ארוע זה פורסם גם במאמרים נוספים במרשתת, באתרים סורים ופלסטינים שונים.
- 21 ראו כתבה על מפקד דיוויזיה חי"ר 7, עמיד עמר אל-אברש, שנהרג ועל התקפת הדיוויזיה ב-9 באוקטובר 1973, אל-תזורה, 8.10.83.
- 22 יתכן ובהתקפה של דיוויזיה 7 נטלה חלק כל חטיבת השריון של "פלוגות ההגנה", על שלושת גדודי הטנקים שלה, בנוסף לחטיבת טנקים 81 מדיוויזיה משורינית 3, שכן בעמק הבכא פעלו על פי הערכת כוחותינו כ-160 טנקים סורים. מספר זה תואם את כמות הטנקים של חטיבה 81 (כ-95 טנקים) ושני גדודים נוספים (כ-62 טנקים), כאשר גדוד נוסף של חטיבה זו פעל כאמור בגזרת קוניטרה. אילן סהר: **עד קצה היכולת**, תל אביב 2013, עמ' 116. אלחנן אורן: **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, תל אביב 2004, עמ' 126. אתר העוסק בהיסטוריה צבאית ובכלל זה מלחמת יום הכיפורים <http://www.arabic-military.com/t94964p30-topic>;
- 23 דובר צה"ל, **רמת הגולן**, תל אביב 1981, עמ' 21; אתר העוסק בהיסטוריה צבאית ובכלל זה מלחמת יום הכיפורים <http://www.arabic-military.com/t94964p30-topic>; שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, תל אביב 2013, עמ' 573.
- 24 משרד ההגנה הסורי, **תולדות הצבא הערבי הסורי**, חלק ג, דמשק 2004, עמ' 129.
- 25 שם, עמ' 129, 163, 177.
- 26 אלחנן אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, תל אביב 2004, עמ' 126, 143; דני אשר, **הסורים על הגדרות**, חלק ב, תל אביב 2008, עמ' 180-181; שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, תל אביב 2013, עמ' 573; שיחה בנושא עם רע"ן היסטוריה בחיל האוויר.
- 27 אביגדור קהלני, **עז 77**, ירושלים 1976, עמ' 105-106.
- 28 Josef Berger, "Identifying Unknown Syrian Landings During the Yom Kippur War Through Route-Analysis", 2016. <https://goo.gl/xgzS9d>
- 29 ראו מפת חדירות של מסוקים ושל הנחתות סוריות במלחמת יום הכיפורים. <http://goo.gl/h955wO>
- 30 כינויים בערבית הוא יאל-פורסאן.

- 31 אתר 'פלוגות ההגנה'. http://www.fursansouria.org/ar_p8.html
- 32 ג'יש אל-שעב, 8.10.1974; זיכרונות טייסים, אל-ת'ורה, 6.10.82; משרד ההגנה הסורי, תולדות הצבא הערבי הסורי, חלק ג, דמשק 2004, עמ' 129, 163, 177; אתרי אינטרנט שונים ובכלל זה http://jawlan.org/openions/read_article.asp?catigory=44&source=8&link=296
- 33 ריאיון עם הטייס, ג'יש אל-שעב, 15.10.81; זיכרונות של טייסים, אל-ת'ורה, 6.10.82; ריאיון של הטייס לאל-אהראם. <http://www.ahram.org.eg/Archive/1998/10/12/SPEC2.HTM>
- 34 אל-ת'ורה, 6.10.82.
- 35 אל-בעת', 6.10.78, 6.10.79, 8.10.86; אל-נהאר אל-ערבי ואל-דוולי, 8.10.77.
- 36 ג'יש אל-שעב, 17.10.1978.
- 37 אל-בעת', 6.10.1978.
- 38 אל-בעת', 7.10.1976.
- 39 משרד ההגנה הסורי, תולדות הצבא הערבי הסורי, חלק ג, דמשק 2004, נספח 1, חלק 2, עמ' 451; ג'יש אל-שעב, 19.3.74; תשרין, 6.10.83; לוואי' חאזם צאלה אל-גינאבי, משימה בגולן <http://www.arabic-army.com/t8202-topic>
- 40 מאמר ביקורתי שכתב העיתונאי נזאר ניופ נגד העדתיות והעלאווים בסוריה, 25.6.2006. <http://www.m.ahewar.org/s.asp?aid=65723&r=0>
- 41 ג'יש אל-שעב, 8.10.1974.
- 42 משרד ההגנה הסורי, תולדות הצבא הערבי הסורי, כרך ג, דמשק 2004, עמ' 163.
- 43 אלחנן אורן, תולדות מלחמת יום הכיפורים, תל אביב 2004, עמ' 126, 143; דני אשר, הסורים על הגדרות, חלק ב, תל אביב 2008, עמ' 180-181; שמעון גולן, מלחמה ביום הכיפורים, תל אביב 2013, עמ' 573; שיחה בנושא עם ראש ענף היסטוריה בחיל האוויר.
- 44 המידע מבוסס על זיכרונותיו של קצין סורי גמלאי, ששמע את שיחת מפקד הדיוויזיה עם הנשיא אסד. אל-ת'ורה, 8.10.83.
- 45 ריאיון של המתרגם ולדימיר פוליקאנוב בטלוויזיה <https://www.youtube.com/watch?v=ocRCBiJ1M1Q>
<https://www.youtube.com/watch?v=lerHB-liP0g-I>
ולדימיר פוליקאנוב, מתרגמים במלחמה, חלק ג, סנט פטרסבורג 2014.
- 46 מאמר של מיכאיל סעד. <https://www.zamanalwsl.net/news/58605.html>

המחקר הזה נולד בעקבות מחקרו העצמאי של ד"ר יוסף ברגר שמיפה את נתיבי החזרה של מטוסי קרב ומסוקים סוריים לרמת הגולן במלחמת יום הכיפורים. המחקר מצביע על כך שבבוקר ה־9 באוקטובר 1973, היום הרביעי ללחימה, התבצעו שלוש הנחתות של כוחות קומנדו סורי בעורף כוחות צה"ל שלחמו ברמת הגולן. עד פרסום המחקר הזה היה ידוע בצה"ל רק על הנחתה אחת שהתבצעה בקרבת צומת נפאח', ובמהלכה נחתו כוחות קומנדו סוריים וחוסלו על-ידי כוחות צה"ל. המחקר מצביע על התאמה בין אתרי ההנחתות ומיקום המארבים הסוריים שפגעו בפלוגת הסיור של חטיבה 7 ובטנקים מחטיבה 679.

על-אף שהמסוקים הסוריים שהטיסו את הכוחות לאתרי ההנחתה, נצפו טסים מהשטח הסורי לתוך הגולן וחולפים מעל כוחות צה"ל הפרוסים בשטח, הרי מפקדות צה"ל בכל הדרגים - חטיבה 7, חטיבה 679, אוגדה 36, פיקוד הצפון, חיל האוויר והמטכ"ל - לא פירשו בצורה נכונה את הפעולה הסורית בזמן אמת. בכתובים שפורסמו על הלחימה ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים - אם בפרסומים הרשמיים של צה"ל ואם בספרות שפורסמה על המלחמה בחזית רמת הגולן - אין מידע על ההנחתות הסוריות שבוצעו באזורי ואסט ואל-דלווה.

רוח'נה

ביר אל-עג'ים

מוצב

בריקה

אפי מלצר בע"ם
מחקר והוצאה לאור

המרכז למורשת המודיעין
אתר הנצחה ממלכתי
לחללי קהילת המודיעין

כודנה